

4. NOWE IDEE – IDEOLOGIE PIERWSZEJ POŁOWY XIX w.

1. Liberalizm

- a) Pojęcie liberalizmu powstało w XVIII w. w środowisku mieszczańskim jako reakcja przeciw monarchii absolutnej i nierówności stanowej. W XIX w. liberalizm był reakcją burżuazji na ancien régime; burżuazja sprzeciwiała się tradycji, więziom stanowym i monarchii absolutnej.
- b) Nadrzędną wartością liberalizmu była (i jest) **wolność jednostki**, autonomia człowieka w stosunku do otaczającego go systemu politycznego, społecznego i gospodarczego. Wolność człowieka może być ograniczona jedynie przez wolność innych.
- c) Zwolennikami liberalizmu była brytyjska partia wigów.

Liberalizm ekonomiczny = laissezfairyzm XVIII w.	Liberalizm polityczny XIX w.
Adam Smith	John Stuart Mill, Beniamin Constant, Alexis de Tocqueville
<p>Poglądy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wolności działania jednostki i wolności konkurencji w gospodarce, ▪ sprzeciw wobec ingerowania państwa w gospodarkę w jakikolwiek sposób. Zadaniem państwa jest jedynie zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa, oraz nietykalności własności prywatnej, ▪ uznawano wyzysk ekonomiczny pracowników przez pracodawców za zjawisko naturalne, którego nie da się uniknąć. Liberałowie uważali, że nędzę można zmniejszyć jedynie poprzez działalność charytatywną. 	<p>Cele liberalizmu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zagwarantowanie nieskrępowanej swobody jednostki, ▪ oparcie stosunków publicznych na prawie, które miało obowiązywać zarówno monarchę jak i poddanych – prawo miało gwarantować stałość stosunków w państwie ▪ wszyscy powinni być wolni i równi ▪ należy wprowadzić ustrój konstytucyjny ▪ wprowadzenie wolności słowa, prasy, zebrań publicznych; walka z cenzurą ▪ wolność sumienia i swoboda religijna <p>W latach 30-ych XIX w. liberalizm uległ przemianom pod wpływem wystąpień robotniczych i chłopskich.</p> <p>Doszło do rozłamu ruchu liberalnego na:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ liberalizm umiarkowany – wolność i równość miała dotyczyć tylko osób niezależnych ekonomicznie i odpowiednio wykształconych; tylko tacy mieli mieć pełnię praw politycznych. Państwo miało chronić ich przed niewykształconą biedotą, ▪ liberalizm radykalny (tzw. demokraci) – domagali się pełnej równości wszystkich obywateli , jednakowego prawa wyborczego, prawa do pracy.

2. Konserwatyzm

- a) Ideologia, która zaczęła kształtować się na przełomie XVIII i XIX w. jako sprzeciw wobec liberalizmu. Zwolennikami konserwatyzmu byli głównie przedstawiciele arystokracji i szlachty, którzy dążyli do utrzymania starego porządku (ancien régime).

b) Przedstawiciele: **Edmund Burke** (*Rozważania o rewolucji we Francji*), François – René de Chateaubriand.

c) **Poglądy:**

- nadrzędnymi wartościami rodzina, tradycja, religia, silna władza, która gwarantuje porządek,
- sprzeciw wobec szybkich zmian społecznych, politycznych (rewolucji itp.), dopuszczano jedynie zmiany na drodze ewolucyjnej,
- dążono do utrzymania istniejącego ładu; zwolennicy władzy absolutnej i struktury stanowej,
- Kościół jest instytucją, która umacnia władzę monarszą,
- uznawali nierówności społeczne za rzecz naturalną.

d) Zwolennikami konserwatyzmu była brytyjska partia **torysów**.

3. Sytuacja robotników w pierwszej połowie XIX w.

Francja	Wielka Brytania
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wysokość zarobków robotnika zależała całkowicie od przedsiębiorcy, który obniżał płace by towar był tani i mógł konkurować na rynku z towarem angielskim, ▪ długość dnia roboczego wynosiła od 14 do 17 godzin, ▪ zatrudniano kobiety i dzieci (od 6 roku życia), ▪ złe warunki mieszkaniowe, ▪ częste epidemie, ▪ niedożywienie, ▪ organizacje robotników były zabronione, ▪ po 1830 r. robotnicy coraz częściej organizowali protesty, które czasami przeradzały się w otwarte powstania, które musiały być tłumione przez wojsko – Lyon 1831 r., ▪ około 1840 r. we Francji zaczęły powstawać tajne i półtajne organizacje robotnicze np. produkcyjne spółdzielnie robotnicze, ▪ 1842 – uchwalono prawo zakazujące zatrudniania w fabrykach, górnictwie i hutnictwie dzieci poniżej 8 lat; ograniczono liczbę godzin pracy starszych dzieci. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ po zniesieniu blokady kontynentalnej w 1815 r. rzucono na rynki europejskie ogromne ilości towarów brytyjskich. Niestety zniszczona wojną Europa nie miała pieniędzy by je kupić – wprowadzono cła ochronne by chronić gospodarkę państw kontynentalnych. Skutkiem było zahamowanie gospodarki brytyjskiej co doprowadziło do kryzysu ekonomicznego. Pogorszyła się sytuacja robotników brytyjskich – przedsiębiorcy zaczęli obniżać pensje robotników, ▪ napływ taniego zboża z Ameryki i z Rosji – rząd angielski wprowadził tzw. prawa zbożowe nakładając wysokie cła na importowane zboże, co było po myśli właścicieli ziemskich ale było sprzeczne z interesem ludzi ubogich, ▪ po zakończeniu epoki wojen napoleońskich w 1815 r. zmniejszono liczebność armii brytyjskiej; liczni byli żołnierze szukali pracy, ▪ rząd obawiając się otwartego buntu wprowadził tzw. 6 praw (six acts) zakazujących zebrań i nakładających wysokie opłaty na czasopisma, by uniemożliwić publikowanie prasy radykalnej, ▪ w 1832 r. zaostrzono prawo wyborcze przyznając prawa polityczne tylko bogatszym, ▪ 1834 – parlament uchwalił prawo o ubogich – gminy otrzymały zakaz pomocy tym, którzy nie mieszkali w specjalnie tworzonych domach pracy.

4. Początki ruchu robotniczego:

- w Wielkiej Brytanii organizowanie strajków, podczas których robotnicy odmawiali wykonywania pracy; strajki były tłumione przez policję i wojsko;
- **ruch luddystów** – niszczycieli maszyn, na czele którego stał **Nedd Ludd**. Jego zwolennicy byli głównie drobnymi rzemieślnikami, którzy stracili pracę na skutek powstania fabryk. Utożsamiali oni utratę pracy z pojawieniem się maszyn dlatego występowali oni przeciwko maszynom niszcząc je i podpalając nowe fabryki;
- powstania robotnicze wybuchały w różnych krajach Europy, były to powstania tkaczy, flisaków czy woźniców;
- w Wielkiej Brytanii stopniowo uchwalano **prawa dotyczące zatrudniania robotników**:
 - zakazano zatrudniania dzieci w kopalniach,
 - wprowadzano maksymalny limit godzin pracy dzieci,
 - 1824 – uchwalono prawo robotników do zrzeszania się i tworzenia organizacji robotniczych, które stały się zalążkiem późniejszych związków zawodowych,
 - w latach 1825 – 1832 – związki zawodowe zaczęły się łączyć,
- **1833 r. Robert Owen utworzył Organizację Związków Zawodowych**, której członkowie domagali się:
 - wprowadzenia powszechnego prawa wyborczego (zniesienia cenzusu majątkowego),
 - przeprowadzania corocznych wyborów,
 - skrócenia dnia pracy do 8 godzin,

5. Socjalizm utopijny – powstał w pierwszej połowie XIX w. Jego twórcy chcieli stworzyć model idealnego społeczeństwa, w którym podział wytwarzanych dóbr byłby sprawiedliwy, a nawet równy. To idealne, utopijne społeczeństwo składałoby się z ludzi równych sobie, nie byłoby w nim bogatych i biednych. Ludzie mieli pracować dla dobra ogółu.

a) **Saintsimonizm – Henryk Saint-Simon (1760 – 1825)**

Uważał, że ludzkość przechodzi kryzys społeczny, którego przejawem jest stan rewolucji. Stan ten trzeba zakończyć przez stworzenie nowego społeczeństwa zarządzanego przez ludzi pracy (chłopi, rękodzielnicy, robotnicy, fabrykanci, kupcy, bankierzy, technicy). Władzę dyktatorską w państwie powinni mieć naukowcy i artyści. Uważał, że dzięki rozwojowi i tępieniu próżniactwa rozwinię się bogactwo ogólne, nie będzie biedaków.

Następcy Sanit – Simona = Saintsimoniści domagali się:

- zniesienia dziedziczenia dóbr,
- uspołecznienia środków produkcji,
- urzędzenia społeczeństwa wg formuły „każdemu stosownie według jego zdolności, każdej zdolności stosownie do jej dzieła”.

b) **Furieryzm – Charles Fourier (1772 – 1837)**

Uważał, że należy tworzyć zrzeszeń produkcyjnych (spółdzielni) – tzw. falanstery, z których ma się w przyszłości składać całe społeczeństwo. Każde zrzeszenie miało skupiać do 2 tysięcy osób o podobnych i uzupełniających się zdolnościach i upodobaniach; ich dochody miały być dzielone według wkładu pracy, talentu i kapitału; głosił konieczność zachowania własności prywatnej.

Ludwik Blanc (1811 – 1882)

Chciał wprowadzenia nowej organizacji pracy. Każdy człowiek musi otrzymać własne narzędzie pracy, odpowiednie wykształcenie i możliwość zarobkowania. W tym celu państwo powinno

tworzyć wielkie zakłady pracy, wówczas zniknęłyby przedsiębiorstwa prywatne i dałoby się regulować produkcję i konsumpcję.

Louis August Blanqui (1805 – 1881)

Uważał, że burżuazję i klasę rządzącą trzeba zmusić do komunistycznej przebudowy społeczeństwa na drodze rewolucji.

c) Proudhonizm – Pierre Joseph Proudhon

Uważał on, że wielka własność zdobyta poprzez wyzysk jest kradzieżą. Uznawał „posiadanie” jeśli jest związane z pracą. Uznawał drobną własność ziemską za konieczność. Popierał drobnych producentów indywidualnych lub zrzeszonych w stowarzyszeniach. Odrzucał on instytucję państwa, sądząc, że najszcześniejsze jest społeczeństwo, które żyje w stanie anarchii (bez rządu lecz rozbite na autonomiczne gminy).

d) Robert Owen (1771 – 1851)

Chciał by wszyscy korzystali z osiągnięć rewolucji przemysłowej. Głosił hasła:

- zmniejszenia dnia pracy do 8 godzin,
- nadania powszechnych praw wyborczych,
- tworzenia przez robotników organizacji zawodowych i spółdzielni. Stworzył model idealnej wspólnoty produkcyjnej zrzeszającej do 1200 pracowników, z których każdy miał realizować określone zadania na rzecz zbiorowości.

W 1833 r. założył Ogólnokrajowy Związek Związków Zawodowych w Wielkiej Brytanii.

e) Czartyści – Wiliam Lovett (188 – 1877), George Julian Harney (1817-1897)

Nazwa pochodzi od programu Londyńskiego Stowarzyszenia Robotników z 1837 r. Program ten w formie petycji przedstawiono Izbie Gmin pod nazwą „Karta Ludu” (*People`s Charter*) – stąd nazwa.

Program:

- zniesienie cenzusu majątkowego w wyborach,
- wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego,
- coroczne, tajne wybory do parlamentu,
- pensje dla posłów, by mogli nimi zostawać również ludzie o niższych dochodach,
- równe okręgi wyborcze.

Postulaty te praktycznie stały się programem politycznym całego ruchu robotniczego w Anglii. Petycja ta została jednak dwukrotnie odrzucona przez Izbę Gmin. Czartyści zapoczątkowali pierwszą partię polityczną robotników (statut, członkowie, komitet wykonawczy). **Dzięki nim wywalczono:**

- zakaz pracy dzieci w niektórych gałęziach przemysłu,
- ograniczenie dnia pracy kobiet i dzieci,
- zaczęły się zwiększać płace robotników,
- polepszały się warunki pracy,
- w 1833 r. powołano pierwsze inspekcje fabryczne, które kontrolowały stan sanitarny i bezpieczeństwo pracy,
- ograniczono czas pracy do 10,5 godziny dziennie,
- rozwinęło się szkolnictwo powszechne,
- **1846 r.** zniesiono cła importowe na zboże co obniżyło ceny żywności
- rozwinął się ruch spółdzielczy.

6. Komunizm – radykalny odłam socjalizmu, którego twórcami byli Karol Marks (1818 – 1883) i Fryderyk Engels (1820 – 1895). Był nazywany również socjalizmem naukowym lub marksizmem.

W 1847 r. w Londynie Związek Sprawiedliwych zmienił nazwę na Związek Komunistów. Program związku opracowali Marks i Engels. Był to opublikowany w **1848 r. „Manifest komunistyczny”**:

- społeczeństwa podlegają ciągłym zmianom,
- społeczeństwo dzieli się na klasy, które ciągle rywalizują ze sobą o władzę. W społeczeństwie XIX w. wyróżniamy klasę właścicieli środków produkcji (kapitalistów) i proletariat – pracowników najemnych, robotników,
- właściciele środków produkcji – ziemi, fabryk, narzędzi pracy, kapitału – mają władzę i podporządkowują sobie proletariat i wyzyskują go,
- właściciel warsztatu pracy nie płaci wystarczająco robotnikowi za jego pracę zatrzymując olbrzymią część zysku. Jest to powód antagonizmu między proletariatem a burżuazją. Konkurencja między burżuazją jest przyczyną konfliktów międzynarodowych,
- kapitalizm musi ustąpić miejsca systemowi, w którym środki produkcji przestaną być własnością prywatną, a staną się własnością całego społeczeństwa. Może to nastąpić tylko na drodze rewolucji społecznej, w której proletariat obali burżuazję i sięgnie po władzę. Rewolucja ta jest nieunikniona,
- władzę proletariatu nazwano dyktaturą proletariatu. Podczas tej dyktatury przeprowadzi się konieczne zmiany ekonomiczne, społeczne i polityczne, których skutkiem będzie przejście do komunizmu – najlepszego systemu społecznego; powstanie bezklasowe społeczeństwo.

7. Powstanie idei ruchu narodowego – nacjonalizmu.

a) proces ujednoczenia pod względem kulturowym i etnicznym społeczeństw wielu krajów. Sprzyjały temu:

- obowiązkowa służba wojskowa, która wymuszała znajomość języka państwowego
- upowszechnienie szkolnictwa,

b) pojawiło się poczucie odrębności od innych społeczeństw,

c) uważano, że wspólne pochodzenie, kultura, język i historia składają się na najważniejszą więź społeczną. Uznano je za czynniki narodotwórcze,

d) uznano, że każdy naród powinien mieć własne państwo,

e) napięcia na tle narodowym najpierw pojawiły się na Półwyspie Apenińskim (państwa włoskie) i w Niemczech,

f) w Europie Środkowo – Wschodniej został zapoczątkowany proces poczucia odrębności narodowej wśród grup etnicznych zamieszkujących kraje wieloetniczne takie jak Rosja, Imperium Osmańskie, Cesarstwo Austriackie czy Niemcy.